

ΙΩΝΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗ ΟΣΟΙ ΖΩΝΤΑΝΟΙ

ΙΩΝΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗ

ΟΣΟΙ ΖΩΝΤΑΝΟΙ

ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝ. ΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΙΩΝ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

ΘΣΟΙ ΖΩΝΤΑΝΟΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ἐκδόσεις

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Τηλ. : 629.498—637.570

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ἰων Δραγούμης

Ὁ Ἰων Δραγούμης γεννήθηκε τὸ 1878 στὴν Ἀθήνα καὶ πέθανε ὀκτώμητος ἀπὸ δολοφονικὴ ἐπίθεση πολιτικῶν τοῦ ἀντιπάλου τοῦ 1920 στοὺς Ἀμπελοκήπους Ἀθηνῶν.

Ἰππὴρξε κυρίως πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ γόνιμος συγγραφέας. Ἐπῆρε μέρος σ' ὅλους τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς πολέμους τῆς Ἑλλάδας στὴν ἐποχὴ τοῦ καὶ ἀναδείχτηκε ἀξίος πατριώτης καὶ ἀγωνιστής. Ἰππὴρξε ἐπίσης ὁπαδὸς τῆς δημοτικῆς καὶ συνεργάτης τοῦ περίφημου φιλολογικοῦ περιοδικοῦ «Νουμᾶς», ὅπου ὑπέγραφε μὲ τὸ ψευδώνυμο «Ἰδας» καὶ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου».

Ἐγραψε τὰ βιβλία: «Μαρτύρων καὶ Ἡρώων αἷμα» (1907), «Σαμοθράκη» (1908), «Ὅσοι ζωντανοὶ» (1911), «Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς» (1914), «Σταμάτημα» (1918).

Πρωτινὸ βυναπάντημα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΥΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ἄπο τότε πού πρωτοπῆγε στὴν Πόλη πέρασαν πέντε χρόνια. Γοῦ ἄρεξε γὰ σημειώνη πάντα τίς πρῶτες ἐντύψεις γιὰ τὴ φυλάγη ἀποκρυσταλλωμένη τῆ σπιθοβολή, τῆ φρεσκάδα καὶ τῆ δροσιά τους. Τὸ πρῶτο ἀντίκρυσμα δὲ μᾶς φανερώνει βέβαια τὰ πράγματα στρογγυλὰ καὶ γεμάτα, ὅπως τὸ ἀργοπορινό, μὰ τὰ βλέπομε ξεκομμένα μὲ σωστὲς καὶ πολὺ δρισιμένες γραμμές, πού ἀργότερα, ὅσο καὶ γὰ μείνωμε σ' ἓναν τόπο, ποτὲ δὲν ξαναφανερώνονται ἔτσι.

Ἄνάμεσα στὰ τετράδια του εἶχε καὶ ἓνα πού ἐπιγράφονταν «Πόλη». Τώρα πού ξαναυρέθηκε ἐκεῖ, τὸ ἀνοιξε γιὰ νὰ δῆ τί λογιῆς αἰσθησι τοῦ εἶχε πρωτοκάμει.

«Ὅταν περνοῦσα τὸν Ἑλλησποντο τὰ ξημερώματα, λέει τὸ τετράδιο, ὁ νοῦς μου στενοχωρημένος χτυποῦσε ὀλοῦθε, τριγύρω, πάνω στοὺς τοίχους τῆς φυλακῆς του. Ἑλληγες ἐλεεινοί, σᾶς σιχαίνομαι!»

Καλὴ ψυχαστασιὰ γιὰ τὴ μπαίγη κανεὶς στὴν Πόλη. Τὸ ἴδιο αἰσθάνθηκε καὶ τώρα, μὰ πλατύτερα. Φαντάζονταν καὶ μετάφερνε μὲ τὸ νοῦ του στὴν Πόλη τὸν τάδε καὶ τὸν τάδε πολιτικὸ τῆς Ἑλλάδας καὶ τὸν τάδε δημοσιογράφου καὶ παραλληλίζοντάς τους μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ Πόλη, τοὺς εὑρισκε ὄλους βουτηγμένους σὲ μίαν ἀσύγκριτη προστυχιά. Προστυχάνθρωπα, ταπεινότερα καὶ ἀπὸ τοὺς ταπεινότερους πολιτευόμενους τῆς Πόλης, ἵπου τουλάχιστο γνωρίζουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ κοντὰ καὶ ξέρουν γὰ τοὺς πολιτεύονται καὶ ἡ πονηριά τους ἀκονίζεται καθημερινὰ καὶ συναισθάνονται τὴν ἑλληνικὴν ἡττάν.

τους μέ τὸ νὰ τοὺς ἀναγκάζουν οἱ τριγυρινές ξένες φυλές νὰ μὴν ξε-
χκοῦνται. Οἱ "Ἕλληνες τοῦ κράτους παραστράτισαν καὶ κατάντησαν
Ἑλλαδικοὶ — ἀλλοιώτικο εἶδος ζῶο.

Νὰ μὴν ἀκούσουν γὰρ τοὺς ἐξωμερίτες, ποὺ τοὺς ταραάζουν τὰ
πιάνα. Οἱ ἄνθρωποι μέ τὰ φεσάκια εἶναι ἄξιοι μόνο γὰρ ἀνάλατες
ἀττικές εἰρωνίες. "Ἐχουν πολὺ πνεῦμα οἱ Ἑλλαδικοὶ πρὸ πάντων οἱ
Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Μωραῖτες! Τὴν ἡσυχία τους, τὴ ζωούλα τους νὰ
κοιτάζουν, αὐτὸ τοὺς νοιάζει μονάχα, καὶ νὰ μὴ δοῦν πάρα πέρα. Ἡ
Ἀνατολή δὲν ὑπάρχει γι' αὐτούς, οὔτε καὶ ἡ Δύση. Ἡ Δύση εἶναι
τὸ Παρίσι, καθὼς φαίνεται, γιὰτι ἀκοῦς ἔξαφνα καὶ σοῦ λέν μερικοὶ
«Ὅποιος δὲν εἶδε τὸ Παρίσι δὲν εἶναι ἄνθρωπος». Μὰ κι αὐτὸ λίγο
τοὺς σκοτίζει. Ὅπως καὶ νὰ ᾖναι, κουτσὰ στραβὰ ζοῦν καὶ πορεύον-
ται. Ὅσοι δὲ βροῦν δημόσια θέση ἢ ὑπαλληλία σὲ τράπεζα ἢ σ' ἐφη-
μερίδα, ἐργασία πρόχειρη, ὅσοι δὲν εὐχαριστιοῦνται μέ τὴ δύσκολη
καθημερινή δουλειά, φεύγουν στὴν Ἀμερική, ὅπου τρέχει τὸ χρυσάφι
στοὺς δρόμους! Ἡ τυχερὴ ἐργασία καὶ τὸ εὐκολο κέρδος στὴν Ἀμε-
ρική βρίσκονται, γιὰτι οἱ Ἕλληνες δὲν πρέπει νὰ κοπιάζουν καὶ
πάρα πολὺ εἶναι πολύτιμα ὄντα. Πέρα ἀπὸ τὸ ἄμεσο ἀτομικὸ συμφέ-
ρο ἀρχίζει ἡ τέλεια καὶ βαθύτατη ἀδιαφορία καὶ τὸ λογοκοπάνισμα
γιὰ τὴν ἐπιφάνεια κάθε πράγματος. Ἐνθουσιασμός μόνο γιὰ τὸ συμ-
φέρο τοὺς συναρπάζει. Τὰ ἄλλα εἶναι λόγια, μαζί καὶ τὰ ἔθνικα ἰδα-
νικά καὶ ἄλλα τέτοια κουροφέξαλα. Ὅποιος τύχει καὶ δὲν ἀκολου-
θεῖ τὸ κοπάδι εἶναι τρελός. Βέβαια ὅποιος ἔχει κερδίσει κάμποσα
χρήματα μονομιᾶς δίνει καὶ κάτι στὸ στόλο ἢ στὰ νοσοκομεῖα γιὰ νὰ
ἀκούγεται τὸ ὄνομά του. Τὸ εὐκολο κέρδος ἀγοράζει τὴν εὐκολὴ δό-
ξα. Μόνο κόπος νὰ μὴ γίνεταί.

Καὶ οἱ πολιτικοὶ τους, οἱ ἀδιόρθωτοι κομπογιαννίτες, πανομοιό-
τυποι μέ τὴ μάζα τῶν ἀτόμων, ἔχουν σκοτωμένο γιὰ τὴν ἡσυχία τους
τὸν ἐνθουσιασμό γιὰ ὅ,τι ἄλλο, παρὰ γιὰ τὸ ἀτομικὸ τους πολιτικὸ
συμφέρο. Οἱ καλλίτεροί τους συλλογίζονται καμιά φορά, ἀπὸ ντροπὴ
παρὰ — τί διάβολο; — καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους. Μὰ τὸ κρά-
τος αὐτὸ τὸ ἔχουν γιὰ ξετελειωμένο καὶ σὰν τσιφλίκι τους καὶ, ἐπει-
δὴ εἶναι μπαλωματῆδες, κάθε τόσο κάνουν νὰ μπαλώσουν μερικά
του φεγάδια στὴ διοίκηση, γιὰ νὰ μὴν παραπονιέται καὶ πάρα πολὺ
ὁ κοσμάκης ὁ ψηφοφόρος ἢ ἡ ρητορικότετη ἀναπολίτεψη μέ τίς τέ-
λειες πατσαβοῦρες της, ἐφημερίδες. Προπάντων τὸ κόμμα πρέπει νὰ

μένη στα πράματα όσο μπορεί περισσότερο. Υπάρχουν και διαφορές κάποτε ανάμεταξύ το βασιλιά και μερικούς πολιτικούς του· ο βασιλιάς το βασίλειό του το θέλει να γίνη Βέλγιο, αλλά Βέλγιο δίχως στρατό, θωρακωτά και άλλα τέτοια άγρια μηχανήματα, ενώ οι πολιτικοί του άλλος το θέλει Μονακό και άλλος Έλβετία. Τι τους ταραάζουν πάλι κι αυτοί οι Κρητικοί; Τι θέλουν πιά κι αυτοί οι Μακεδόνες; Δε θα μᾶς αφήσουν τέλος πάντων ήσυχους να φτειάσουμε το ζωολογικό μας κήπο στο Φάληρο; Στις Βρυξέλες και στο Μονακό υπάρχουν ζωολογικοί κήποι. Έπειτα έχομε και το σύλλογο τῶν ζωόφιλων να ιδρύσωμε και το αρχαιολογικό μουσειο να σιάξωμε για να μᾶς θαυμάζουν οι ξένοι, έχομε και νόμους να συντάξωμε και να ψηφίσωμε για τα συμφέροντα του κόμματος, έχομε το κάτω κάτω και τις δουλίτσες μας και την ήσυχία μας να κοιτάξωμε!

Και όλα τα δείγματα από την Ευρώπη τα φέρνουν. «Στο Παρίσι κατασκευάζονται οι τέλειοι κορσέδες» εἶπε μιὰ κυρία, και άμέσως ἔφεραν δείγματα από το Παρίσι. «Στη Γαλλία κατασκευάζονται και τα συντάγματα» εἶπαν οι πολιτικοί και ἔφεραν δείγματα από τη Γαλλία και ἔκοψαν και ἔραψαν ἕνα σύνταγμα για το Βέλγιο τους. Και ἔπειτα κολλήθηκαν στο χαρτί αυτό σαν τα στρείδια στα σαπιοκάραβα.

Και οι δάσκαλοι ἔξακολουθοῦν να ἀρχαιοκοπανίζουν ἀεροβατικότητας ἐπάνω στα κεφάλια τῶν παιδιῶν του ἔθνους. Αυτοί τέλος πάντων δίνουν ἕνα ιδανικό! Και τα γεροντοκόριτσα, οι ἔφημερίδες, ἀεροκοπανίζουν, τσιρίζουν, συκοφαντοῦν και βρίζουν μὴν ἔχοντας ἱερὸ τίποτα. Διδάσκουν κι αυτές το λαό! Μά μήπως και οι πολιτικοί της Ἑλλάδας δε φτειάνουν τάχα κι αυτοί ἕνα ιδανικό; Λίγο το ἔχεις να γίνη ἡ Ἑλλάδα Μονακό ἢ ἀρχαιολογικό μουσειο;

Και αυτή ἡ φάρα θα πάρη την Πόλη!

Μά παρακάτω ἔλεγε το τετράδιο σὰ ρυθμικά

«Γεμάτο πίκρα εἶναι το πρῶτο ἀντίκρυσμα της Πόλης, μά τα πλούτια της βράζουν μέσα μου. Ποῦ εἶναι ἡ φτώχεια και ἡ ξερατῖλα, που μ' ἔδερναν τις περασμένες στην Ἀθήνα; Τριγυρνῶ τα πυρωμένα μεσημέρια μέσ' στους δρόμους και δὲν ξέρω τις ὥρες...

» Ἀλλόκοτη εἶναι ἡ ἀνάγκη του προσκυνηματος. Μόνο να πηγαίνω ὡς στο μέρος που με συγκινεῖ, μόνο αυτό μου φτάνει...

«Τί να πρωτοθυμηθῶ στον Ἰππόδρομο; Τὸν Κωνσταντινο, τὸν Ἰουστινιανό, τους Ἰσαυρους, τους Μακεδόνες; Ἡ τὸν καιρὸ που

ἄφηναν οἱ ἄνθρωποι γὰ γίνετα: ἐρείπια ὁ τόπος αὐτὸς τῆς ζωῆς καὶ κάθε ταραχῆς ἀνθρώπινης; Αὐτὸς ὁ καιρὸς εἶναι πιὸ σιμά μου. "Ὅταν ξέπεφτε τὸ κράτος καὶ ὁ Ἴππόδρομος, βασίλευαν οἱ Κομνηνοὶ καὶ οἱ Παλαιολόγοι καὶ ἦταν οἱ ἑλληνικώτεροι ἀπὸ τοὺς βασιλιάδες. Πολεμοῦσαν οἱ ἄμοιροι, πολεμοῦσαν γὰ βαστάξουν κάτι, γύρευαν ἀπὸ παντοῦ βοήθεια, καὶ γὰ φραγκέψουν ἴσως, γιὰ γὰ γλυτώσουν τὸ κράτος, θέλησαν τὴν ἀδυναμία τους τὴν ἔδλεπαν, τὴ δύναμη τὴν ἐνοιωθαν καὶ τίποτε δὲν ἔκαναν. Σὰς ἀγαπῶ, ὦ στεργοὶ βασιλιάδες μου, γιατί εἶστε Ἕλληνες καὶ δυστυχεσμένοι. "Ἄν μὲ εἶχαν μάθει τὴν ἱστορία μου τὴ βυζαντινὴ ἐκεῖνοι ποὺ μὲ μάθαιναν τὰ γράμματα, θὰ ἤξεραν γὰ ξυπνῶ πιότερες ψυχὲς τῆς περασμένης ζωῆς. Τώρα σὰ λάβα πυρωμένη χυμίζει ἀπὸ μέσα μου ἡ ἀξεδιάλυτη μπλεγμένη ἱστορία τῶν αὐτοκρατόρων...

»Οἱ Τούρκοι νοιώθουν τὰ ἐρείπια καὶ τὴ σχέση τους μὲ τὴ ζωὴ. Στους τοίχους τοὺς ἀρχαίους τῶν κάστρων τῶν βυζαντινῶν ἀκουμποῦν τὰ σπῖτια τους καὶ ἀπάνω στους πύργους ἀφήνουν καὶ φυτρώνουν δέντρα καὶ χαμόδετρα καὶ χορτάρια. Δὲν τοὺς μέλει τοὺς ζωντανούς ποιὸς ἔχει χτίσει τὰ ἐρείπια οὔτε γιατί καὶ ἡ ἀδιαφορία αὐτὴ εἶναι ζωὴ. Ἄντι γὰ γκρεμίζουν καὶ γὰ ξαναχτίζουν τοίχους, μεταχειρίζονται τοὺς παλιούς. Κι αὐτὸ εἶναι ζωὴ...

»Παραμονὴ τοῦ Ἀη-Γιαννιοῦ τοῦ Κλήδονα τὴ νύχτα περπατοῦσα καὶ εἶδα φωτιὲς στὰ σοκάκια καὶ τοὺς μαχαλάδες τοὺς ρωμαίικους καὶ τ' ἀγόρια πηδοῦσαν ἀπὸ πάνω χωρὶς γὰ καίγονται. Τὰ κορίτσια θὰ περίμεναν γὰ ξημερώση, γὰ ἰδοῦν τί θὰ θγάλη ὁ κλήδονας γιὰ ριζικό τους...

»Γνώρισα ἔναν παπὰ στὸ ἀγίασμα τῆς Ἁγίας Βλαχέρνας καὶ ἦρθε μαζί μου, ποὺ πήγαινα στὸ Πενταπύργιο κοντὰ στὰ κάστρα. Εἶναι κάτι πύργοι σπαρμένοι ἐδῶ καὶ κεῖ καὶ ἔχουν φυτρώσει δέντρα πυκνά καὶ πολλὰ τριγύρω ἀνάμεσα σὲ κάτι τάφους τούρκικους, πνιγμένους μέσα στὸν ἴσκιο καὶ στὴ δροσιὰ καὶ μπλεγμένους στὰ χαμόκλαδα, εἶναι κρυμμένο ἓνα ἡσυχώτατο τζαμί: τόπος ταιριασμένος γιὰ τὴν ἀτάραχη τὴν ἀπαλή, τὴ σιωπηλὴ, τὴν τούρκικη τὴ σκέψη. Σ' ἔναν ἀπὸ τοὺς πύργους εἶναι μιὰ καταχωσμένη πόρτα, που μόλις χωροῦσα γὰ περάσω. Σηκώθηκε ἓνα κερκινέζι: ἡ καμιὰ κουκουβάγια καὶ φτερούγισε στὰ σκοτεινά καὶ ξέφυγε ἀπὸ μιὰ τρύπα: ἓνα σταχτὶ φτερὸ ἔπεσε σιμά στὰ πόδια μου. "Ἐνα σκυλί — ἢ ἦτανε τσακάλι;

ή άλεπού; — τρόμαξε και όγῆκε σιωπηλά από μιάν άλλη τρύπα στο φως και χάθηκε στα χαμόκλαδα. Άνατρίχιασα...

»Πέρασαν τὰ μεσάνυχτα και χόρευαν μέσα μου χορό σαταγικό όλες οι ταραχές τῆς μέρας. Ἡ μιὰ κουτρώνας με τήν άλλη τήν ανάδει περισσότερο και τσούζουν και καιουν οι λαβωματιές, και όλο ξετρελαίνονται και ζωντανότερες γίνονται και θέλει ή καθεμιὰ να γεμίση τόν κόσμο και τις άλλες να τις πνίξη. Κοντεύει να φέξη ή αυγή και να χαράξη άλλη μέρα και εγώ μένω άγρυπνος με μιὰ θέρμη υπεράνθρωπη και τόσο σκληρός, που ουδέ ό ύπνος με πιάνει...

» Άξαφνα στη σιγαλιά τῆς νύχτας ένας άνεμος φύσηξε δυνατός, τρελός, σα να ήθελε να σαρώση τόν κόσμο. Και ειπα του άνέμου: «Βρέ αδερφέ μου, τί σ' έπιασε και ήρθες να χαλάσης τήν ήσυχία μας και να μᾶς συγταράξης έτσι; Καλά ήμαστε όπως ήμαστε»...

» Πώς ξέρουν και μπερδεύουν τή ζωή οι άνθρωπα! Θα ήταν τόσο απλή χωρίς αυτούς και τόσο βαθύτερη και τόσο πιο αληθινή. Θα ήμουν σαν τó κύμα εγώ, θα ήμουν σαν τó χορτάρι εγώ και σαν τόν άνεμο και σαν τó θράχο. Δεν είμαι άνθρωπος, αφού οι άνθρωποι δε μ' άρέσουν. Μά, ενώ έπρεπε να είμαι κάτι άλλο, έχω του άνθρώπου τή μορφή και όλα τὰ πράματα μ' αναγκάζουν να πάω στη θέση μου, να κάνω τόν άνθρωπο, να ζώ σαν άνθρωπος, να είμαι άνθρωπος...

» Είναι σκληρή ή αίσθηση πως χάνεται ή Πόλη για μᾶς δλότελα, μα δε με ταραζουν βυζαντινά όνειρα τόσο, όσο ή γνώση πως, είτε τήν έχομε είτε δεν τήν έχομε τήν Πόλη, είμαστε μέτριοι, ψόφιοι, κοιμισμένοι, κοιμοισμενοι και μέτριοι, μέτριοι. Οι λέξεις «Να πάρωμε τήν Πόλη» είναι σύμβολο, που δε σημαίνει: «Να ξαναφτιάσωμε τή βυζαντινή αυτοκρατορία», παρά «Να είμαστε δυνατοί»...

» Πρέπει να νοιώθω τήν Πόλη, όπως πρέπει να νοιώθω και τήν αρχαία και τή μακεδονική Ελλάδα. Δε σημαίνει πως πρέπει να γίνωμε αρχαίοι Έλληνες ή Μακεδόνες ή Βυζαντινοί. Σημαίνει πως είναι ανάγκη να ξέρω τήν περασμένη μου ζωή εγώ, να μη λησμονώ τὰ παλιά καλούπια, που μπόρεσε ναυρη ό Έλληνοισμός για να γίνη κράτος ανάμεσα στα κράτη, και, ξανοίγοντας όσο μπορώ τήν τωρινή ζωή μου, να ξεκαθαρίζω τó δρόμο, ναυρω τó νέο τύπο, που θα διαλέξη τó έθνος για να γίνη κράτος δυνατό...

» Είναι όλος άρνηση στην Πόλη και ανταλογία. Ἡ διήγηση τῶν

άλλων για την Πόλη μου χαρίζει χίλια δώρα και δεν τα δέχομαι. Η φράση που την ακούω από μικρός «Θα πάρουμε την Πόλη» μου λέει ψέματα. Η Πόλη δεν είναι πια η Πόλη, όπως από τα λόγια των ανθρώπων και τη φαντασία μου την ήξερα: είμαι ε γ ώ. Δεν υπάρχει πια η Πόλη. Στην Πόλη ξύπνησαν και άναψαν μέσα μου όλες οι παλιές οι ταραχές μου και αποκάηκαν και τώρα δεν απόμεινε παρά η στάχτη...».

Αφού τα διάβασε όλα αυτά και άλλα τόσα, είπε:

—Δέ νοιώθω κανένα ενθουσιασμό να με συναρπάξει στην Πόλη, ούτε και την πρώτη φορά που την είδα αισθάνθηκα. Με είχε συνεπάρει τότε ταραχή μονάχα, λύπη και άρνηση. Τώρα δέ με πιάνει ούτε ή λύπη. Συλλογίζομαι άπονα και ψυχρά και λέγω πως έδω είναι άνάγκη να κάμω κάτι, όσο δύσκολο και να είναι. Φτάνει να έχω αρκετή δύναμη.

Την έρχόμενη μέρα ήταν 29 του Μαΐου, μέρα Τρίτη, και στοχάστηκε πώς πρώτη φορά τέτοια μέρα βρίσκονταν αυτός στην Πόλη και ένοιωσε πάλι πως του ήταν γνώριμα όλα τα αισθήματά του, και τώρα, που τα γνωρίζει, τα παίζει στα δάχτυλά του και τα όριζει, όχι σαν άλλοτε, που δεν ήξερε καλά τον έαυτό του. Πρωτίτερα φοβοόταν πάντα τó άγνωστο, ενώ τώρα δεν υπάρχει άγνωστο για αυτόν. Με τον έαυτό του βρίσκεται ταχτοποιημένος· τώρα ζήτημα είναι αν θέλη τίποτε αρκετά, ώστε να τó επιχειρήσει.

Διαλυμένοι στοχασμοὶ τοῦ περπατητῆ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Καὶ ἦταν ἀλήθεια κείνο τὸν καιρὸ βαριεστημένος ἢ κουρασμένος. Βαριούγταν τῇ μετριότητι τῆς ζωῆς του καὶ τῇ μικρότητι τῶν γύρω ἀνθρώπων. Ἔπρεπε νὰ ἦταν πρίγκηπας καὶ νὰ κάθεται σὲ παλάτι καὶ νὰ διατάζει, καὶ ἦταν κοινὸς πολίτης, ἐκάθονταν σὲ κοινότατο ξενοδοχεῖο καὶ δὲν εἶχε κανένα νὰ διατάξει. Γι' αὐτὸ ὄλο καὶ περπατοῦσε, γύριζε στὰ σοκάκια καὶ στοὺς δρόμους τῆς μεγάλης πολιτείας, κάθονταν σ' ἐξοχικὲς ἐρημιές, κοίταζε καὶ στοχάζονταν. Μὰ οἱ στοχασμοὶ του ἦταν ἀναλυμένοι καὶ τὰ ὄνειρά του σὰ διαλυμένα σύννεφα. Προπάντων αἰσθάνονταν πως στὴν Πόλη δὲν εἶναι ὀλότελα ξένος, οὔτε τώρα οὔτε κἀν τὴν ὥρα που πρωτογνωρίστηκε μαζί της, γιὰτι κάθε στιγμή συναντοῦσε κάτι που τοῦ θύμιζε τὴν ἱστορία του. Μὴ ὄντας εὐχαριστημένος μὲ τὴν τωρινή του κατάστασι γύριζε κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς καιροὺς καὶ τότε λυποῦνταν ἢ χαίρονταν.

Μιὰ μέρα, καθούμενος μ' ἕνα νέο μπροστὰ στὴν Ἀγία-Σοφία καὶ περιμένοντας νὰ τοὺς ἀφήσουν οἱ Τούρκοι νὰ μποῦνε μέσα, εἶπε: — «Ἡ ἱστορία τῆς φυλῆς μου, που εἶναι μέσα μου, δὲν ἔχει τὴ δύναμι νὰ κατακτήσῃ ὄλη μου τὴν ὑπαρξή. Πάντα μοῦ μένει κάποια διάθεσι καὶ γι' ἄλλα. Δὲ μοῦ φτάνει ἡ ἱστορία μου, δὲ μὲ γεμίζει ὄλον».

Καὶ ὁ νέος ἄκουγε μὲ κάποια περιέργεια, χωρὶς νὰ θέλῃ ὀμως καὶ νὰ κοπιᾶσῃ γιὰ νὰ νοιώσῃ. Ἴσως νὰ ἀπάντεχε ἀνυπόμονα τὴν ὥρα που θὰ ἔμπαιναν στὴ μεγάλη ἐκκλησία. Ὁ Ἀλέξης εἶπε: «Νάτος, ἔρχεται ὁ Τούρκος, που μὲ τὴν ἄδειά του θὰ μποῦμε στὴν ἐκκλη-

σία μας, ἡμεῖς, πού τετρακόσια χρόνια πρωτίτερα μπαίναμε ὅποταν καὶ ὅπως θέλαμε. Καὶ θὰ μποῦμε ὄχι γιὰ νὰ λειτουργηθοῦμε, παρὰ γιὰ προσκύνημα. Ἐέρεις γιὰτὶ εἶναι μοιραῖα δική μας ἡ Ἁγία - Σοφία; Γιὰτὶ ἔχει μπῆ στό αἷμα μας αἰῶνες τώρα».

Λέγοντας αὐτὰ εἶχαν μπῆ μέσα καὶ κοίταζαν σιωπηλοὶ τὸν τροῦλο τὸν τόσο ἑλαφρῆ, τὰ σφαιρικὰ τρίγωνα, πού ἐνώνουν ἄρμονικὰ τὶς στρογγυλὲς γραμμὲς τοῦ μὲ τὸ πολυγωνικὸ τὸ χτίριο, κοίταζαν τὶς καμάρες μὲ τὰ πολύτιμα μαυρισμένα χρυσοπράσινα μωσαϊκὰ, τὶς κολόνες τὶς πολύχρωμες, τὰ μάρμαρα τὰ ἀτίμητα, πού μὲ τὰ νερά τους τὰ συμμετρικὰ καὶ παρδαλὰ σκεπάζουν τὰ τοιχώματα, κοίταζαν τὸ φῶς, πού ἔμπαινε ἀπὸ τὰ παράθυρα ψηλά, τὶς γραμμὲς, τοὺς ἴσκιους καὶ τὰ χρώματα. Ὁ Ἀλέξης, πού τοῦ ἄρεζε ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὰ σταλίδια τῆς, ἔνοιωσε μιὰ χαρὰ γεμάτη καὶ αἰσθητικὴ, μὲ μιὰ μονάχα παρατονία, ὅτι ὁ τροῦλος, τὸ ἱερὸ καὶ τὰ ψηλότερα μέρη τῶν τοίχων ἦταν σοδαντισμένα καὶ ἔκρυβαν τὰ μωσαϊκὰ καὶ τὶς εἰκόνες. Ἐνοιώθη τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὸ δάθος τῶν χρωμάτων, πού θὰ ἔβλεπε, ἀν δὲν εἶχαν σκεπάσει ἔτσι τὰ μωσαϊκὰ οἱ μουσουλμάνοι. Ἐνοιώθη τὸ σκοτάδι, πού θὰ ἔπαιρνε τὸ φῶς μπαίνοντας ἀπὸ τὰ ψηλά παράθυρα καὶ ἀντιφεγγίζοντας στὶς σκοτεινὲς εἰκόνες τὶς κεντημένες σὲ φόντο χρυσαφένιο. Εἶχε δεῖ τὸν Ἅγιο Μάρκο στὴ Βενετία, τὶς ἐκκλησίαις τῆς Ραδένας καὶ τοῦ Μιστρά, τὸν Ἅγιο Δημήτρη καὶ τὴν Ἁγία Σοφία τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν Ὅσιο Λουκά τῆς Βοιωτίας, τὸ μοναστήρι τοῦ Δαφνίου. Ὁ χότζας, πού τοὺς ἀκολουθοῦσε εἶδε τὸν Ἀλέξη, πού εἶχε τὰ χέρια του πλεγμένα πίσω, καθὼς κοίταζε ἀπάνω, καὶ τοῦ εἶπε πως δὲν ἔχει σεβασμὸ ἀρκετὸ γιὰ τὸ τζαμί. Ὁ νέος δὲ θάσταξε καὶ εἶπε·

— «Ἐμεῖς, πού ἦτανε δική μας ἡ Ἁγία-Σοφία, δὲν ἔχουμε σεβασμὸ γι' αὐτή;»

Ἀνεβαίνοντας στό γυναικωνίτη τοὺς ἀκολουθοῦσαν ἀστυνόμοι καὶ χοτζάδες, καὶ εἶπε τοῦ νέου ὁ Ἀλέξης σιγαλά· — «Εἶναι πεντῆ ἕξι αὐτοὶ πού μᾶς ἀκολουθοῦν καὶ μεῖς εἴμαστε δύο· ἀν σ' αὐτὸ τὸ στενὸ καὶ σκοτεινὸν ἀνήφορο θελήσουν νὰ μᾶς πνίξουν, ἀφοῦ μάλιστα σφάλισαν καὶ τὶς πόρτες κάτω, θὰ μπορέσουν εὐκολά. Εὐχομαί ἕνας μας νὰ ξεφύγη, ἐσύ, πού εἶσαι καὶ πιδὸ νέος, καὶ ἐγὼ πεθαίνοντας θὰ σοῦ λέγω πως δὲν ἀπαιτῶ ἡ ἐλληρικὴ κυβέρνησι νὰ ζητήσῃ

ίκανοποίηση ή αποζημίωση για την τραγική θανά μου, παρά μόνο να μπούν παπάδες μέσ' στην 'Αγία Σοφία και μέ τις μονότονες φαλμωδίες τους να με θγάλουν να με θάψουν». Και είχε αλήθεια λαχτάρα εκείνη την ώρα να πέθαινε εκεί, που βρίσκονταν, ανεβαίνοντας στο γυναικωνίτη της μεγάλης εκκλησίας. Τί ήταν ο θάνατος, στοχάζονταν, μια στιγμή άγωνία και στενοχώρια, μα έπειτα τί γλυκειά που θα είναι ή ήσυχία! Αυτός θα τα ξεχνοῦσε όλα και για τους ανθρώπους θα ήταν περασμένος· θα τον έκριναν, όπως κρίνουν εκείνους που δέν ξανάρχονται. Τέτοια κούραση τον κρατούσε.

Αποκάτω από τις κάμαρες του γυναικωνίτη ο νέος έμεινε πιο πίσω λίγο, κρύφτηκε σε μια γωνιά πιο σκοτεινή. Ο 'Αλέξης γύρισε να τον κοιτάξη και κατάλαβε· του είπε· — «Κανένας δέ σε βλέπει, μόν' κάμε τὸ σταυρό σου». Και τον έκαμε ο νέος τρεις τέσσερεις φορές στην άράδα, διαστικά, σά να ήθελε να ξεσκάση, κ' έπειτα ένοιωθε τον έαυτό του πιο ήσυχο και ευχαριστημένο, σά να έλαφρώθηκε.

Άλλη μέρα, από τὸ πρωί πρωί, περιδιάβαζε άσκοπα μέσα στην Πόλη, πήγε στο Μουσείο, πέρασε από την αυλή τή μεγάλη του παλιού σεραγιού, όπου είναι τὸ πλατάγι που κρέμασαν τους γιανιτσάρους, κοίταξε την 'Αγία Ειρήνη, γύρισε στον 'Ιππόδρομο, είδε τις βυζαντινές θολωτές στέργες και έπειτα πήρε τή ραχοκοκκαλιά της Πόλης και πήγαινε και όλο πήγαινε. Στο νοῦ του είχε μια σκέψη: «Αίσθάνομαι σαν πεθαμένος που περνάει ανάμεσα στους ζωντανούς». Ένωιωθε σάμπως όλα τῶν ζωντανῶν τὰ καμώματα να τὰ είχε ξεσκολισμένα, όχι μόνο τῶν τωρινῶν, παρά και τῶν περασμένων και τῶν μελλούμενων ανθρώπων, και σά να ήταν άνθρωπος α ι ὡ ν ι ο ς, όχι τῆς τωρινῆς οὔτε τῆς αὐριανῆς οὔτε και τῆς χτεσινῆς στιγμῆς.

Μεσημέρι είχε φτάσει στα κάστρα. 'Αγέδηκε πάνω στο μεγάλο τεῖχο που μεριές μεριές φυτρώνουν δέντρα και χορτάρια και μέ τις ρίζες τους πολεμοῦν να τον αποχαλάσουν. Μέσα κοίτονταν ή Πόλη άπέραντη, όλο σπίτια· άπ' όξω έρημιά, περιβόλια και νεκροταφεία· κι άπό τις άλλες δυὸ μεριές θαθεία, μεσημεριάτικα χρωματισμένη, ή θάλασσα. 'Από μέσα έχουν κολλημένα πάνω στο μεγάλο τοῖχο οι Γύφτοι· τὰ σανιδένια χάρβαλά τους, που τὰ στολίζουν σκουριασμένοι τενεκέδες· σε κάτι στενές αυλές βρώμικες, στοίβαγμένες οι μισόγυμνες Γύφτισσες μέ τὰ γυμνά ή κουρελιασμένα Γυφτόπουλα. 'Απ' όξω σκύλοι κοιμούνται στο ρίζωμα τῶν ρημαγμένων πύργων και άλλοι περιδιάβα-

ζαν σὰ λιμασμένοι, ἄλλοι ἔχωναν μ' ἀπελπισιὰ τὴ μούρη τους μέσα στοὺς σιρούς τὰ σκουπίδια καὶ γύρευαν φαγὶ μαζί με τὰ κοράκια. Κάποτε περιδιάβαζε καὶ κανένας Γύφτος γυρεύοντας κουρέλια ἢ θησαυροὺς ἢ ψόφια ἄλογα παραχωμένα. Σηκώνονταν ποῦ καὶ ποῦ ἀγριοπερίστερα καθὼς περνοῦσε ὁ Ἀλέξης περπατῶντας ἐπάνω στὰ κάστρα. Κάργες φτερούγιζαν πολλές, ἀνταμωμένες, φωνάζοντας πάντα. Ἀπὸ τὰ ψοφίμια, τὰ κουρέλια καὶ τὰ σκουπίδια, που σύναζαν τοὺς σκύλους, τοὺς Γύφτους καὶ τὰ ὄρνια, ἔβγαζε ἡ μεσοκαλοκαιριάτικη τοῦ μεσημεριοῦ λάβρα μιά βρώμα θεώρατη. Ὁ ἥλιος εἶχε ρουφήξει τὸ ζουμί τῶν χορταριῶν καί, ἀφοῦ τὸ ξέρανε, τὰ ἔκαψε κιόλα. Κάτι κακομαριασμένα χαμόδενδρα ξεροψήνονταν στὸν ἥλιο καὶ μέσα στὸ σιδερένιο φῶς, που τύφλωνε, δρόσιζε τὸ μάτι κανένα βαθὺ κυπαρίσσι μέσα ἢ ἔξω ἀπὸ τὸν τοῖχο. Ἀπὸ τὶς μεγάλες πόρτες βγαίνουν ἀπὸ τὴν Πόλη οἱ δρόμοι οἱ μεγάλοι κατὰ τὰ «θέματα» ὅλα τῆς Εὐρώπης. Σταμάτησε στὴν πόρτα τοῦ Ρωμανοῦ, κατέβηκε ἀπὸ τὰ κάστρα καὶ κάθισε στὸ χῶμα. Ἀναγοῦνταν μὲ πόνο τὴν εὐγενική καὶ τὴ θλιμμένη μορφή τοῦ στεργοῦ Κωνσταντίνου.

Κοντὰ στὴν πόρτα τοῦ Ἀδριανοῦ, λίγο πάρα κάτω, ὑψώνεται σὰ λουλούδι, ἀκουμπισμένο ἀπὸ τὴ μιά γωνιά του στὸν τοῖχο τοῦ ξεχαρβαλωμένου κάστρου, τ' ὁμοιοπαλάτι τοῦ Πορφυρογέννητου. Πῶς δὲ γάλασε; Γιὰ νὰ τὸ καμαρώσει καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη του ὄψη ὁ Ἀλέξης πέρασε ἀπὸ κάτι χαλάσματα, παλιὰ σπίτια, αὐλὲς γεμάτες γυαλιὰ θρύψαλα, χῶματα, πέτρες, σανίδια καὶ κάρβουνα. Δεξιά του, κοντὰ στὸ μεγάλο τοῖχο, Γύφτοι μισοντυμένοι, ἔχωναν σὲ φούρνους πυρωμένους γυαλί καὶ τὸ φυσοῦσαν καὶ φούσκωνε σὲ χοντρές μπουκάλες. Καὶ πέρασε ὁ Ἀλέξης ἀπὸ κείνες τὶς αὐλὲς καὶ ἀντίκρυσσε τὴν ἄλλη πρόσοψη τοῦ βυζαντινοῦ παλατιοῦ, τὸ ἰσόγειο μὲ πόρτες στὴν ἀράδα ἔξι, καμαρωτές, καὶ ἀπὸ πάνω δύο πατώματα καὶ δύο σειρὲς καμαρωτὰ παράθυρα· ἀνάμεσα στ' ἀνοίγματα τοῦ αὐτὰ ὁ τοῖχος ἦταν στολισμένος μὲ κερκιμένια σχέδια, που τὸ ἓνα δὲν ἔμοιαζε μὲ τ' ἄλλο. Βυζαντινὲς προγκιπέσες, νά, καὶ βασιλοπούλες ξύπνησαν πάλι στὰ σωθικά του, καὶ εἶδε ἀπὸ τὸ ψηλότερο πάτωμα μιά, που ἔβγαίνε ἀπὸ τὴν πόρτα τὴ μυστική τοῦ παλατιοῦ στὸν πύργο τοῦ μεγάλου τοῖχου καί, ἐπειδὴ ἦταν ἥλιος πολὺς, εἶχε βάλει τὸ χέρι τῆς ἀντήλια, σὰ στέγη πάνω ἀπὸ τὰ ἀμυγδαλωτὰ τῆς μάτια γιὰ νὰ κοιτάξῃ ἔξω

ἀπὸ τὴν Πόλη, πέρα. Καὶ ὁ ἴσκιος τοῦ χεριοῦ τῆς ἔκοβε στὴ μέση τὸ μακροῦλό τῆς πρόσωπο, τὸ μελαχροινό.

Βασίλευε ὁ ἥλιος καὶ ἀκόμα περπατοῦσε ὁ Ἀλέξης σ' ἓναν ἀτέλειωτο δρόμο. Ἀπὸ τὴν τελευταία πόρτα, προτοῦ φτάσῃ στὴ θάλασσα τοῦ Κεράτιου κόλπου, εἶχε μπῆ μέσα στὴν Πόλη καὶ περνοῦσε τὴ Βλαχέρνα, τὸν Μπαλατά, τὸ Φανάρι. Τὰ πόδια του πονοῦσαν, τὸ κορμί του ἔπαιγε καὶ ἀέρας δὲ φυσοῦσε. Κοίταζε ὄλα τὰ μαυρισμένα σπία ἓνα ἓνα γιὰ ναυρῆ δυζαντινά καὶ γὰ ποτιστῆ ἀπὸ τὴ μορφὴ τους, μὰ ἦταν κατακοιμημένος, τὰ μάτια του ἔτσουζαν καὶ τοῦ ἔρχονταν γὰ σωριαστῆ κατάχαμα, γὰ κοιμηθῆ γιὰ πάντα.

Ἄξαφνα, καθὼς πῆγαινε, τοῦ παρουσιάστηκε μιὰ ὄπτασία, πού ὅσο σχηματίζονταν στὴ φαντασία του πιδ ὀρισμένη, τόσο τὸν διασκέδαζε καὶ τὸν ἐγιάτρευε ἀπὸ τὴν τραγὴ του κούραση. Καί, ἐνῶ τὰ βῆματά του ἀκολουθοῦσαν τὸ ἓνα τ' ἄλλο, ρυθμικὰ ξετυλίγονταν ἡ ὄπτασία του.

Οἱ τελευταῖοι καὶ πιδ ξετελειωμένοι ἄνθρωποι δὲ θὰ κάνουν ἕλλο τίποτε, παρὰ θὰ περπατοῦν ἀκατάπαυτα, ἀκούραστα στὴ γῆς ἐπάνω, ὄλο: τους. Ἐπειδὴ θὰ εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦ τέλους, γι' αὐτὸ θὰ λέγονται καὶ τελευταῖοι καὶ τέλειοι. Θὰ εἶναι τόσο τέλειοι, που μήτε ροῦχα θὰ χρειάζωνται, μήτε παπούτσια, οὔτε αἰθροδρομοὺς, οὔτε ἀερόστατα, οὔτε πλοῖα. Στὴ γῆ μέσα θαυρίσκωνται πετρωμένα τὰ αὐτοκίνητα, ὅπως τὰ δεινοθήρια. Ὅσο γιὰ τὰ ἄλογα, θὰ ἔχουν ψοφήσει πρωτίτερα ὄλα, καὶ τὰ γαῖδούρια. Οἱ τελευταῖοι ἄνθρωποι ὄλο καὶ θὰ πηγαίνουν μὲ τὰ πόδια, ἀκράτητοι καὶ ἀσταμάτητοι, ὄλοένα καὶ θὰ κατὰζουν φιλόσοφοι. Πολύπειροι, τίποτε δὲ θὰ τοὺς ξεφεύγῃ, μὰ καὶ τίποτα δὲ θὰ τοὺς φαίνεται νέο, οὔτε οἱ λεγόμενες νέες ιδέες, γιὰτι ὄλα θὰ τοὺς εἶναι γνώριμα. Οὔτε θὰ γράφουν οὔτε θὰ διαβάζουν οὔτε θὰ δουλεύουν οὔτε θὰ τρέχουν οὔτε θὰ σκοτίζωνται γιὰ τίποτε πάρα πολὺ οὔτε καὶ θὰ μιλοῦν πολλά, μονάχα θὰ κοιτάζουν γαληνά καὶ θὰ περπατοῦν. Θὰ ἀγαπιῶνται μὲ τίς γυναῖκες ὅσο γιὰ γὰ γεννοῦν παιδιά. γιὰτι θὰ νομίζουν πάντα κι αὐτοὶ πως εἶναι ἀνάγκη γὰ διακωνίζον τὸ ἀνθρώπινο γένος· ὁ ἔρωτας καὶ ἡ πείνα εἶναι νόμοι, οἱ πρῶτοι, οἱ πιδ παλιοὶ καὶ οἱ πιδ δυνατοί, λοιπὸν δὲν μποροῦν γὰ τοὺς ξεχάσουν, καὶ γὰ θέλουν. Λεύτεροι, σὰν τὰ πουλιὰ τὰ διαβατάρικα, δὲ θὰ ὑπόσχωνται τίποτε καὶ κανένα βάρος δὲ θὰ παίρνουν ἀπάνω τους, ὅ,τι θέλουν θὰ δίνον καὶ ὅ,τι θέλουν θὰ παίρνουν, κανένα δὲ θὰ

ἀγαποῦν καὶ καχένα δὲ θὰ μισοῦν, δὲ θὰ ὑπακούουσι οὔτε θὰ διατά-
ζουσι, μόνο τὸν ἑαυτὸν θὰ ὀρίζουσι. Θὰ εἶναι τόσο τέλειαι, που θὰ
τρῶν ὀπωρικὰ καὶ χορταρικὰ, ἀντὶς γιὰ ἀλάτι θὰ πίνουσι θάλασσα
καὶ τὰ χόρτα θὰ τὰ τρώγουσι ἄβραστα καὶ χωρὶς λαδόξειδο. Ἐάν
εἶναι γὰρ ζήσουσι πενήντα χρόνια — ἐπειδὴ τόσο μόνο θὰ τοὺς χρειά-
ζουσι γιὰ γὰρ δοῦν οἱ στερνοὶ ἄνθρωποι τὰ ἐγκόσμια, τὰ ὑπερκό-
σμια καὶ τὰ ὑποκόσμια — τὰ σαράντα θὰ τὰ περνοῦσι περπατῶντας
καὶ περιδιαδράζοντας στὶς χῶρες τῆς γῆς, ὅπως τὰ λιοντάρια μέσα
στὰ κλουδιά τῶν ζωολογικῶν κήπων, καὶ μόνο τὰ δέκα θὰ τὰ περνοῦσι
καθιστοὶ ἢ πλαγιασμένοι καὶ καμισμένοι. Καὶ ὅσα θὰ γεννοῦνται
ἀρρωστοὶ ἢ θὰ ἀρρωσταίνουσι ἀργότερα, χωρὶς ἐλπίδα γιὰ τὴν ἰατρικὴν, θὰ
σκοτώνονται μόνοι τοὺς πέφτοντας μέσ' στὸν Κειάδα ἢ στὴ θάλασσα,
ὅπως προτιμᾷ ὁ καθένας. Οἱ τελευταῖοι ἄνθρωποι γιὰ πατρίδα θὰ ἔ-
χουσι τὴν γῆν, καὶ, ἐπειδὴ θὰ εἶναι πολὺ κουρασμένοι, δηλαδὴ πολὺ φι-
λόσοφοι, δὲ θὰ μαλλώνουσι ἀναμεταξὺ τους. Καλλίτερα θὰ ἔχουσι
γὰρ πεθάνουσι οἱ ἴδιοι, παρὰ γὰρ σκοτώσουσι ἄνθρωπο, τέτοια θὰ εἶναι
ἢ ψυχοπονιὰ τους. Τάφους δὲ θὰ ἔχουσι τὸ πολὺ πολὺ, ἀνὰ βρωμοῦσι
τὰ πτώματα, θὰ ρίχνουσι οἱ ζωντανοὶ τοὺς πεθαμένους στὴ θάλασσα
ἢ στὸν Κειάδα. Αὕτη θὰ εἶναι ἢ πρὸ δύσκολη δουλειὰ τῶν στερνῶν
ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ δὲ θὰ κατασκευάζουσι ζάχαρη, δὲ θὰ ἔχουσι ἀνάγκη
οὔτε τὰ κόκκαλα τῶν ἀποθαμένων τους γιὰ γὰρ τὴν ἀσπρίζουσι.
Ἄρκετὴ καὶ καλλίτερη ζάχαρη θὰ ἔχουσι τὰ σταφύλια τῆς ἀγράμ-
πελης καὶ τὰ πορτοκάλια τῶν Ἐσπερίδων, καὶ τὰ ὠραῖα σῦκα, βερύ-
κωκα καὶ ἀπίδια τῆς τοποθεσίας Landa, ὅπου μιὰ φορὰ κ' ἔβαν καιρὸ
ἦτανε, καθὼς λέγεται, μιὰ χώρα λεγόμενη «Ἑλλάδα», τὸν καιρὸν που οἱ
ἄνθρωποι δὲν εἶχαν γίνει τελευταῖα, δηλαδὴ ἦτανε τρελοὶ ἀκόμα.